

ABSOLUTISME I CONTROL DELS OFICIALS MUNICIPALS AL SEGLE XVIII: EL JUDICI DE RESIDÈNCIA A CABANES*

Vicent Giménez Chornet

I. INTRODUCCIÓ

DES de la baixa edat mitjana hi ha una progressiva evolució de l'increment del poder reial, el qual s'anomena, com a sistema de govern i pel que fa a l'època moderna, Monarquia Autoritària o Absoluta.¹ Per a nosaltres el terme "absolutisme" fa referència a l'existència d'una concentració de poder i de decisió política en una persona o persones (bé siga el rei, o bé el rei i un consell governat de forma vertical).² Aquest terme encara que és molt més ampli, puix inclou tant els aspectes de l'administració reial-estatal en les seves branques institucionals-nacionals, com l'estructura sòcio-econòmica amb la qual està interrelacionada, nosaltres l'utilitzem en el sentit polític i administratiu.

Evidentment el monarca tot sols no pot governar un territori ampli, per la qual cosa naixen una sèrie de mecanismes jurídics per a portar a terme la política que el detentador del poder creu més escaient. Acertadament Vicens Vives assenyalà la diferència entre el concepte Poder (com a teoria) i Comandament (com a pràctica governamental) en tant i quant el tema del poder absolut fou, per damunt de tot, una

* Comunicació presentada al *Congrés d'Estudis de la Plana*, Castelló, 1985, revisada.

¹ Els termes de Monarquia Absoluta o Monarquia Autoritària, i inclús si aquesta terminologia es pot aplicar a la Monarquia Hispànica, és avui en dia una temàtica de força discussió en la qual no pretenem entrar en aquest article.

² Sobre els factors que desenvolupen l'Absolutisme i les fases d'aquest és interessant la síntesi que fa A. D. Lublinskaya, *La crisis del siglo XVII y la sociedad del absolutismo*, Barcelona, 1979, pp. 157 i ss. Sobre aquest tema es pot veure també: Roland Mousnier, *La Monarquia Absoluta en Europa del siglo V a nuestros días*, Madrid, 1986; Pablo Fernández Albadalejo, "La transición política y la instauración del absolutismo", *Zona abierta*, 30, marzo 1984, pp. 63-75, i els articles de A. Soboul en *Colloques de Márafiired. L'absolutisme éclairé*, Budapest, 1985, pp. 15-49; i l'estudi a nivell teòrico-legislatiu de Benjamín González Alonso, "Del Estado Absoluto al Estado Constitucional", *Manuscrits*, Revista d'Història Moderna, n.º 4/5, Bellaterra, abril 1987.

realitat de Comandament.³ En aquest sentit ens interessa veure un dels mecanismes de Comandament, una forma de control, per part del Poder dels oficials municipals, mitjançant un procediment anomenat *Judici de Residència* en el segle XVIII.⁴

Pretenem, aleshores, esbrinar quin significat té aquest judici per a entendre millor una problemàtica més àmplia: el poder central i la pràctica de l'absolutisme enfrontada a la independència municipal i el seu poder autònom. Per això, ens cal conèixer quines possibilitats té aquest judici en assolir un vertader control dels oficials municipals, quines matèries administratives, judicials, etc., abarca, i de quins elements s'hi val.⁵ En síntesi, analitzar l'estructura d'aquest procés.

2. EL CONTROL DELS OFICIALS PÚBLICS

El Judici de Residència, com a forma de control dels oficials públics municipals, no és novetat al segle XVIII. Un procediment semblant anomenat *visita* existia ja en l'antic Regne de València (de vegades també se'l qualificava Residència).⁶ Per a Lalinde Abadía, a la Corona d'Aragó hi havia diversos procediments per tal d'exigir responsabilitats, tant als oficials reials, com als oficials públics: "Purga de Taula", "Visites", el procediment de "greuges" i el procediment de contrafur.⁷ La primera disposició recopilada data de 1283, atorgada per Pere III, encara que l'ordenació fonamental correspon a Jaume II. La funció dels "Jutges de Taula" ha estat l'examen de l'actuació dels oficials públics, procés que es desenvolupava durant un termini de trenta dies.

³ Jaime Vicens Vives, "Estructura administrativa estatal en los siglos XVI i XVII", en *Coyuntura Económica y Reformismo Burgués*, Barcelona, 1974.

⁴ No és, ni de molt, l'únic mecanisme del qual assoleix l'aparell administratiu reial per a controlar tant als oficials reials com als municipals. Al segle XVIII, pel que fa als oficials locals, diferents figures administratives com Corregidor, Intendent, Contaduria de Propis i Arbitris, Jutges Delegats, etc. inspeccionen diferents assumptes relacionats amb la vida pública dels oficials o amb l'administració econòmica al seu càrrec, qüestions que ampliarem en futurs treballs.

⁵ Sobre la problemàtica de l'autonomia municipal al segle XVI està l'estudi de David Bernabé Gil, "Centralismo y autonomía Municipal en Orihuela: de Fernando el Católico al 'Viraje Filipino'", *Estudis 12*, València, 1986, pp. 29-53; pel que fa al segle XVIII, Encarna García Monerris, "Centralismo, Autonomía y cuestión municipal en el siglo XVIII. Control y gestión de la hacienda local valenciana en el setecientos", *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, València, 1984, pp. 231-244.

⁶ Actualment estem preparant un estudi sobre aquest procediment referent als oficials municipals.

⁷ Jesús Lalinde Abadía, "La 'purga de taula'", *Homenaje a Vicens Vives*, Tomo I, Barcelona, 1965, pp. 499-523.

Una altra forma de supervisió de l'administració local, en allò referent a l'administració de justícia, era l'obligació, des de 1301, del Justícia de València i de la seva "cort" de rendir comptes i respondre, durant trenta dies, a totes les reclamacions dels perjudicats per la seva sentència.⁸

Com que el terme de Judici de Residència que utilitzem al segle XVIII es regeix sota les lleis castellanques, hem d'analitzar aquest procés fent referència al seu origen en la Corona Castellana.

És en la Castella del segle XII quan comença a prendre importància el terme "pesquisa" com a un medi bàsic per a conèixer determinats delictes.⁹ Però és un procediment general que entren els qui exerceixen la justícia (oficials reials o locals), que no implica obligatòriament un control d'oficials reials. Al segle XIII apareix aquest terme, junt al de "visita", ja com a una forma d'inspecció realitzada per comissionats reials, la qual posteriorment rebrà el nom de "Juicio de Residencia". Aleshores tenim, segons L. García de Valdeavellano, tres institucions ("residència", "pesquisa", i "visita") que fiscalitzen als oficials de l'administració pública, exigint-los responsabilitats.¹⁰

Ja en les Partides se'ls obligava a romandre cinquanta dies al lloc on exercien el seu ofici per a respondre, en dret, a diferents querellants.¹¹ Però el nom de Residència apareix constatat, almenys, des de les Corts de Madrid de 1419. A les Corts de Toledo de 1480, els Reis Catòlics redueixen a trenta dies el termini en què els oficials públics podien ser residenciats.¹²

Encara que coneixem l'existència del Judici de Residència, escassegen els estudis que aprofundisquen en l'aplicació d'aquest procés per a veure veritablement el seu alcanç.¹³ La nostra pretensió és esbrinar l'estructura d'aquest procés tot analitzant un cas concret: la Residència que es porta a terme a Cabanes el 1728.

⁸ Francisco A. Roca Traver, *El Justicia de Valencia 1238-1321*, València, 1970, p. 115.

⁹ Joaquín Cerdá Ruiz, "En torno a la pesquisa y procedimiento inquisitivo en el derecho castellano-leonés de la Edad Media", *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXXII, 1962, p. 485.

¹⁰ Luis García de Valdeavellano, "Las 'Partidas' y los orígenes medievales del Juicio de Residencia", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Madrid, 1963, pp. 205-246.

¹¹ Luis García de Valdeavellano, *Curso de Historia de las Instituciones Españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*, Madrid, 1968, p. 187.

¹² Benjamín González Alonso, "El Juicio de Residencia en Castilla I: origen y evolución hasta 1480", *A.H.D.E.*, 1978, pp. 193-247.

¹³ Benjamín González Alonso ha estudiat la perquisició que es porta a terme sobre un Corregidor en "Control y responsabilidad de los oficiales reales: notas en torno a una pesquisa del siglo XVIII", dintre de *Sobre el Estado y la Administración de la Corona de Castilla en el Antiguo Régimen*, Madrid, 1981, pp. 141-202.

3. EL JUDICI DE RESIDÈNCIA

Per tal de comprendre millor els diferents passos d'aquest procés a la vila de Cabanes hem acudit a una bibliografia editada en el segle XVIII, encara que el seu origen és anterior, que tracta bastant bé les parts i el significat del Judici de Residència segons les bases legislatives de la Nova Recopilació de Felip II. Aquestes obres són: de Jerónimo Castillo de Bobadilla "Política para Corregidores y Señores de Vasallos...",¹⁴ d'Alonso de Villadiego "Instrucción Política y Práctica Judicial...",¹⁵ i de Hevia Bolaños "Curia Philipica".¹⁶

Primerament hem d'aclarir dues qüestions: 1. Qui podia manar fer un Judici de Residència?, i 2. Quants tipus de Judicis de Residència hi havia? La resposta a la primera qüestió ens podrà explicar qui és el beneficiat i perjudicat quan es pose termini al procés.

Al País Valencià un oficial reial, el Corregidor, estava obligat, atesos els capítols per a Corregidors de 1719, a "tomar residència" al seu antecessor i a tots els seus oficials, i especialment a tots aquells que tingueren alguna relació amb l'administració de justícia o amb la hisenda municipal.¹⁷

¹⁴ Jerónimo Castillo de Bobadilla, *Política para Corregidores y Señores de vasallos, en tiempo de paz y de guerra, y para jueces eclesiásticos y seglares, y de Sacas, Aduanas y Residencias, y sus Oficiales: y para Regidores y Abogados, y del valor de los Corregimientos y Gobiernos Reales y de las órdenes*, encara que fou publicada per primera vegada en 1597, nosaltres gastem l'edició de Madrid de 1649. També hi ha edicions al segle XVIII, el que demostra la validesa d'aquesta obra.

¹⁵ Alonso de Villadiego Vasuña y Montoya, *Instrucción Política y Práctica Judicial conforme al estilo de los Consejos, Audiencias y Tribunales de Cortes y otros ordinarios*, l'aprovació de l'obra data de 6 d'octubre de 1609, hi ha una edició el 1729, però nosaltres utilitzem la de Madrid de 1747.

¹⁶ Juan de Hevia Bolaños, *Curia Philipica*. Madrid, 1769, l'aprovació del llibre és de 4 de març de 1615.

¹⁷ "Ha de tomar residència al Corregidor antecessor suyo, a sus tenientes y alcaldes mayores, assi por razón de exercicio de la jurisdicción ordinaria de sus oficios como de las comisiones que huvieren tenido alguaciles, carceleros, escrivanos, procuradores y otros oficiales que tuvieren, y huvieren tenido receptores, tesoreros, depositarios, fieles, guardas mayores de los términos de la Ciudad o Villa y su tierra, cavalleros de sierra, y assimismo a los regidores, alcaldes de hermandad, y otras qualesquier personas que huvieren tenido en ella administración de justicia, o lo a ella anexo, y dependiente a cada uno, por el ministerio que le toca, informandose juntamente si executó lo proveido en la residencia que se tomo al Corregidor que le precedió, y haciendo cargo de la omisión que huviere tenido en ello, y en la prosecución y determinación de las causas criminales, que de oficio se puedan proseguir y determinar, y assimismo si tomó las quantas de los pósitos, propios y rentas del consejo, repartimientos, sisas y arbitrios en la forma arriba dicha, y no habiendolas tomado, las tomará a su costa y las remitirá al Consejo juntamente con la residencia", Biblioteca Municipal de València, *Capitulos que han de guardar los Corregi-*

Si bé el Corregidor és un oficial reial dins de la circumscripció local i comarcal, aquest també podia ser residenciat per un poder superior que és el Rei. Tenim, estructuralment, dos caps d'on pot eixir un Judici de Residència, el Rei i el Senyor, cadascú al seu territori, i ho poden fer sempre que ho creguen oportú:

...es, que assi como el Rey manda tomar residencias a sus Corregidores, Regidores y oficiales, y otros oficiales públicos, y reveer las cuentas de sus propios y pósitos, también los Señores y Prelados pueden proveerlo y mandarlo en sus tierras...¹⁸

Aleshores tenim que els qui poden utilitzar aquest mecanisme processal són dos pilars fonamentals de l'Antic Règim i, en principi, són ells els que poden beneficiar-se de la seva aplicació.

Pel que fa al tipus de Residència, hi ha dos, segons la forma en què es procedesca: s'anomena *Residència Pública* si es realitza per via d'acusació o querella i dóna al residenciat directament els càrrecs de les esmentades querelles, i *Residència Secreta* si pel contrari es procedeix contra el residenciat per via d'inquisició o pesquisa.¹⁹ Aquesta darrera és la que creguem més important, perquè sol esdevenir que davant de determinades querelles el Rei o Senyor, en compte de formular càrrecs, ordene realitzar directament una Residència Secreta, la qual analitzem nosaltres amb el nom genèric de Judici de Residència.

4. EL JUDICI DE RESIDÈNCIA A CABANES EL 1728

Les residències no solien acomplir-se quan es produïa un relleu dels oficials que estaven al govern d'un municipi, com era l'obligació del Corregidor quan entrava a governar un corregiment, sinó quan l'amo del lloc (Rei o Senyor) rep denúncies dels seus vasalls i opta per realitzar una inspecció mitjançant el Judici de Residència.²⁰ Ara bé, no podem saber amb certesa si les denúncies al Senyor eren vertaderes o és un pretext d'aquest per a realitzar el control dels oficials locals.

El bisbe de Tortosa, baró de Cabanes, manifesta com a mòbil de l'inici de residència el següent:

dors en el exercicio de sus oficios por lo respectivo a Aragón y Valencia, Madrid, 22 de març de 1719, sig. 9108-138.

¹⁸ Bobadilla, *op. cit.*, vol. I, llibre II, cap. XVI, p. 615.

¹⁹ Villadiego, *op. cit.*, cap. VI, p. 266.

²⁰ Sobre el Jutge de Comissió veure Villadiego, *op. cit.*, cap. V, pp. 243-245, i p. 262.

Atendiendo y considerando a que me han dado diferentes quejas y querellas de los que han gobernado en dicha villa de Cabanes desde dicho año de mil setecientos veinte y tres [la darrera residència va durar fins a 1722], hasta el pasado de mil setecientos veinte y siete inclusive, ya que conviene se proceda a la averiguación de todo para la quietud de los vecinos de dicha mi villa y varonía de Cabanes, administración de justicia y beneficio de la causa pública, siendo medio para ello el de la residencia que no se les ha tomado...²¹

Llavors, sabem que un Judici de Residència examina l'exercici dels oficials des de l'acabament de la darrera Residència, així que tots els oficials locals alguna vegada han de rendir comptes i posar a examen la seva actuació política o judicial. Açò és molt important per una raó, anul·la el caràcter esporàdic que podia tenir aquest procés,²² i el fa així un instrument jurídic que pot utilitzar el Senyor sense cap mena de dificultat.

El bisbe primerament nomena un Jutge de Residència, en aquest cas N'Ignacio de Sales, Capità d'Infanteria i Regidor perpetu de la ciutat de Peníscola. En ell fa una delegació de poders perquè pugui residenciar a l'Alcalde Major, Alcaldes Ordinaris, Regidors, Alcaldes de "Hermandad", Procuradors, Alguatzils, Majordoms de Propis i Arbitris, i per a examinar els comptes municipals. També pot suspendre d'ofici els actuals oficials, ja que té per delegació la jurisdicció civil i criminal, i pot sentenciar i fer les ordenances que crega més adients.²³ Sens dubte el Jutge de Residència assumeix unes competències molt àmplies que el deixen maniobrar lliurement i arribar a ser la màxima autoritat en la localitat, però més important és saber si fa ús d'eixes facultats.

El 17 de març de 1728 N'Ignacio de Sales accepta formalment la comissió de Jutge de Residència (abans d'aquesta data ja li ho havia notificat el bisbe de Tortosa), i immediatament exerceix la facultat d'eleger els oficials que l'ajudaran: nomena un escriptor i un alguatzer. L'escritor ha de complir uns requeriments: ha de ser un escriptor reial i no ser veí ni natural del lloc on es va a fer la Residència.²⁴

Els salaris d'aquests oficials queden també disposats: el Jutge cobra 33 reials valencians, l'escritor 21 i l'alguatzer 15. Però el problema resideix en qui paga aquestes despeses. Hi ha dues possibilitats, l'una, és del capital recaptat de les penes que es faran en el procés, i l'altra, en

²¹ Arxiu del Regne de València (A.R.V.), *Escribanias de Cámara*, any 1728, exp. 230, pp. 38v-39.

²² Hem pogut comprovar en altres Judicis de Residència que aquest caràcter de continuïtat es compleix.

²³ A.R.V., *Escribanias...*, p. 40.

²⁴ En el cas que el Jutge de Residència fos Corregidor, l'escritor havia de ser de Número del respectiu lloc per a la Pública, i Reial si vol que no siga veí. Villadiego, *op. cit.*, cap. VI, p. 260.

cas de fallar aquesta, de la hisenda del Senyor. Açò és un problema perquè pot condicionar l'actuació del Jutge.²⁵

El formulisme comença eixe mateix dia quan N'Ignacio de Sales presenta el títol lliurat pel bisbe de Tortosa, com a Jutge de Residència, en l'Ajuntament de Cabanes i promulga un acte judicial per tal que es comuniqui al poble el Judici de Residència. Aquest acte judicial s'anomena Edicte de Residència.

A. De l'Edicte de Residència a la Perquisició Secreta

Des del dia que es fa públic l'Edicte de Residència comencen a comptar-se els trenta dies hàbils estipulats per la llei. Malgrat això el jutge pot sol·licitar en cas de necessitat una pròrroga al Senyor. Si en el termini en què s'ha de fer la residència hi ha dies festius el Jutge, mitjançant un acte judicial, habilita tots els dies (tant festius com feriats) per tal que continue el procés.²⁶

L'Edicte té com a finalitat fer saber als veïns que, per ordre del bisbe de Tortosa, es va a pendre Residència les diferents autoritats municipals per la seva gestió durant un període d'anys específic (des de 1723 a 1727), i que si desitgen querellar-se poden fer-ho en un termini de vuit dies.²⁷ Evidentment es podien formular acusacions falses contra els oficials municipals aprofitant la possibilitat de la Residència,²⁸ però açò és un problema inherent a l'administració de justícia, tant al segle XVIII com al XX, que el jutge ha d'intentar desvetllar, i per això fa un interrogatori o perquisició.

El pas següent és fer un certificat de tots els oficials que han exercit càrrecs en els anys en què es pren la Residència. Són els següents:²⁹

²⁵ A.R.V., *Escribanias...*, p. 40.

²⁶ *Ibidem*, p. 46.

²⁷ *Ibidem*, pp. 43-45.

²⁸ J. M. García Marín, *La burocracia castellana bajo los Austrias*, Madrid, 1986, pp. 107 i ss.

²⁹ A.R.V., *Escribanias...*, pp. 46-47.

Oficials/Data	1723	1724-1725	1726	1727
Alcal. Major	Josep Mars	Josep Mars	Josep Mars	Josep Mars
Alcal. Ordinari	Cayetano Martí	Jaime Llorens	Francisco Moreno	Francisco Moreno
Alcal. Ordinari	Miguel Beltran	Vicente Turlo	Manuel Planell	Jaime Segarra
Regidor	Jaime Grilla	Vicente Lamiña	Juan Charval	Juan Charval
Regidor	Juan Planell	Josep Ribes	Gaspar Llobet	Jaime Turlo
Proc. General	Antonio Puig	Manuel Escoriola	Cosme Ribes	Juan Planell
Alc. Germandat	Josep Falomir	Jaime Planell	Vicente Ciurana	Pedro Recela
Redor. Propis	Jaime Campos	Manuel Escoriola	Cosme Ribes	Juan Planell
Deposit. Fruïts	Juan Verdoy	Vte. Artola (1724)	Josep Chaval	Pascual Marsa
		Vte. Forner (1725)		
Esvà. Ajunta- ment	Felipe Fornals	Vicente Mansano	Felipe Fornals	Felipe Fornals

Com podem veure en els anys 1724 i 1725 repetiren ofici les mateixes persones, excepte el dipositari de fruits. Cal assenyalar que Josep Mars fou Alcalde Major durant els cinc anys, que durant quatre anys (del 1724 al 1727) la persona que és Procurador General, és alhora Recaptador de Propis o Majordom segons la terminologia castellana, i que hi ha persones que estan al govern en distints anys i en diferents càrrecs.

Aquesta relació s'executa per a notificar a les persones corresponents que s'està realitzant un Judici de Residència i que en conseqüència no poden eixir de Cabanes fins que no s'hagen resolt els càrrecs.³⁰ La persona esmentada sols està obligada a donar Residència personalment durant trenta dies, posteriorment pot respondre un procurador en el seu nom, encara que el residenciat es trobe en la mateixa vila.³¹ Si en aquest període de trenta dies el residenciat se'n fuig se li inculpa de tots els càrrecs que li hagen pogut caure, i pot ser condemnat per ells.³²

El mateix dia que es publica l'Edicte de Residència també s'anuncien unes Providències de bon Govern. Aquestes es redueixen en el cas de Cabanes a unes normes d'ordre públic: prohibir d'eixir de nit, de cantar cançons deshonestes, jocs de pilota els dies festius, d'admetre forasters, gitans o vagabunds a les seves cases, de blasfemar, obligant-los a acatar les ordres de les autoritats polítiques i eclesiàstiques locals.³³

³⁰ *Ibidem*, p. 48.

³¹ Hevia Bolaños, *op. cit.*, cap. IV, p. 142.

³² *Ibidem*.

³³ A.R.V., *Escribanias...* pp. 49v-51.

La perquisició, element característic de la Residència Secreta, és el següent acte a realitzar pel Jutge. Aquest ha d'intentar que els residenciats no pacten amb els testimonis declarants, per la qual cosa els cridarà mitjançant un criat seu, mai no per un oficial de la ciutat o de la vila.³⁴ El màxim de testimonis que pot citar és de vint-i-quatre (si fos una població molt gran en serien trenta) de qualsevol condició.³⁵

El formulari de preguntes que realitza el Jutge de Residència en la perquisició el considerem de capital importància. És un formulari semblant al que està reglamentat des dels Reis Catòlics i la seva coneixença ens revela fins a quin punt arriba la inspecció de l'autoritat, en el present cas del Senyor de Cabanes i en els llocs de reialenc passa quelcom el mateix. Per aquest motiu creem interessant reproduir aquest llarg interrogatori:

1. Si coneixen els oficials expressats (de 1723 a 1724) i tenen notícia del Judici de Residència.
2. Si els oficials han guardat les Reials Provisions, les ordres del bisbe, o han fet desacatament per amistat.
3. Si les llicències que s'han donat per a fer talles de montanya, compres de blat, carregaments de censos, etc., s'han complit.
4. Si les autoritats han acceptat regals i han estat parcials.
5. Si han castigat els pecats públics, els jocs, etc.
6. Si han estat omisos en despatxar plets, o han afavorit alguna de les parts.
7. Si han deixat d'exercir o de cobrar penes de càmera, o les han posat excessivament, o perdonat, i si han tingut llibres per anotar la pena, quantia, motiu i persona.
8. Si han cuidat de les muntanyes: plantar arbres, castigar incendiàries, guardar el temps de caça i reconèixer fites.
9. Si han celebrat capítols fora de la Sala Capitular, i tenen arxui on guardar els papers o se'ls emporten a sa casa.
10. Si han fet obres públiques, han cuidat els carrers, visitat carnisseries, tendes, flequeries, tavernes, forns, fonda, hospital, si els regidors han posat aranzel al fondista i han mantingut la vila ben abastida.
11. Si saben que l'alcalde major ha agafat diners de les rendes de la vila, ha sobornat, viscut llicenciosament, permittit coses injustes o maltractat els veïns.
12. Si l'alcalde major ha defès plets (en la vila i jurisdicció) cobrant molts drets.
13. Si han fet repartiments excessius i sense necessitat.
14. Si els oficials municipals han pres per si mateix o mitjançant intermediaris arrendaments de qualsevol renda local, o d'abastiments de tendes, carnisseries, flequeries, etc.
15. Si han fet un bon repartiment de les quantitats a cobrar al comú –propis i arbitris– i han procurat mantenir el pòsit de blat.

³⁴ Bobadilla, *op. cit.*, vol. II, llibre V, cap. I, p. 553.

³⁵ *Ibidem*, p. 551.

16. "Si saben si dichos juezes y capitulares han forzado algunas mugeres casadas, viudas o co pretexto de buscar ladrones y delinquentes, o con motibo de que era preciso por razón de sus oficios..."
17. Si han nomenat anualment Síndic Procurador General i aquest ha estat omís en demanar coses pertanyents al comú, en conservació de les rendes, protestant en els capítols les resolucions perjudicials a la comunitat.
18. Si han rondat (els alcaldes i regidors personalment o pels seus tinents i algtzirs) algunes nits i dies de festa, tot prenent i castigant els delinqüents.
19. Si el regidor de setmana ha visitat les tendes i no ha rebut suborns.
20. Si el regidor de setmana ha donat, en el seu temps, aranzel al fondista, amb expressió dels preus de l'ordi, palla i garrofa.
21. Si els Alcaldes de la Germandat han estat omisos en la seva ronda o han executat bé les seves penes.
22. Si han nomenat Majordom de Propis i Arbitris i han exercit bé el seu càrrec.
23. Si han pres els comptes dels administradors de les rendes.
24. Si els capitulars han assistit al capítol i han votat sens odís, si han revelat vots o han deixat d'anar als oficis divins.
25. Si han permés que s'introdueixen veïns sense llicència.
26. Si els escrivans i secretaris del capítol han defraudat el comú i han tingut tots els llibres pertanyents.
27. Si els escrivans han complit bé el seu ofici.
28. Si els carcelers han tingut poca cura de les presons (han hagut fuges i suborns), tenint llibre d'entrades de reus i eixida de presos.
29. Si els algtzirs han estat omesos en pendre delinqüents.
30. Diguen el contingut de les preguntes.

Aquesta llarga perquisició palesa els indrets que abarca l'examen dels oficials municipals.

Ens interessa resaltar-hi uns quants aspectes. Primerament la qüestió n.º 2 que fa referència al compliment de les ordres reials i senyoriales. Esbrinar si els oficials locals han executat aquestes ordres suposa saber si s'ha obeït i ha exercit el que abans anomenaven realitat de Mando. Una cosa és que la Monarquia-Règim Senyorial genere una administració determinada (qui ostenta el Poder), i una altra que això siga realitat. Llavors, el Judici de Residència es presenta com a un medi de garantir que la legislació reial o les ordres senyoriales es compleixen al mateix temps que ajuda a què l'administració siga a tot arreu uniforme.

Les qüestions següents alludeixen al compliment de diverses ordres específiques, les quals ens mostren la profunditat d'examen de la perquisició, fins on arriba el coneixement del Judici. L'administració de justícia, la moralitat dels oficials de justícia (Alcaldes) i dels oficials de govern o polítics (Regidors), l'administració (tant dels oficials de justícia com de la hisenda local), el control dels llocs públics locals (tavernes, forns, carnisseries, etc.) i el correcte exercici de l'administració local (arxivar), són assumptes que abarquen tot allò essencial del govern local.

B. Resultat de la perquisició i examen dels llibres

Ara passem a veure si la perquisició té resultats concrets o és un pur formulisme. Com que d'aquest procés de Residència sols tenim la part que afecta a l'Alcalde Major Josep Mars, ja que l'hem trobat a la Reial Audiència per haver apel·lat l'alcalde contra els càrrecs que li feren, i com que no tenim notícies directes dels altres oficials locals centrem la nostra anàlisi en aquesta part i apel·lació.

Una part de les declaracions dels testimonis van dirigides a denunciar l'actuació d'una oligarquia local que controla el municipi de Cabanes:

...y se dexava conoser por estar casi siempre [*l'Alcalde Major*] con la maior parte del gobierno, que entonces heran Francisco Moreno, Juan Charval y Jaime Turlo, quienes a todas horas estavan en su casa y donde a todas horas se tenian conferencias...³⁶

Que los ayuntamientos y cabildos, aunque los tienen en el paraje acostumbrado de la Sala Capitular, dicen por esta villa que esto solo es cirimonia, pues antes de celebrarle toman los dictámenes del expresado Joseph Mars, y que de eso se han seguido muchos ynconvenientes al bien público, lo que se save por ser notorio y pública voz en esta villa, como el que en su casa tenia todos los papeles de la villa...³⁷

El que ens fa creure aquestes denúncies és el fet esdevingut a l'escrivà de l'ajuntament Vicent Mansano, qui es negà a signar les resolucions de les juntes municipals ja que no hi era present en elles. Aleshores l'Alcalde Major, Josep Mars l'amenaçà en recluir-lo al calabós i Vicente Mansano continuava negant-se a signar les resolucions. Davant l'ordre donada per l'Alcalde Major a l'Ordinari de què l'empresonés, va fugir a Burriana.³⁸

Una altra qüestió que denunciï els testimonis és la mala administració de la hisenda local:

...que Joseph Mars... ha manegado el Patrimonio Común como ha querido, tomando las mayordomias, arreglandolas en su casa, y que los demás oficiales del gobierno solo resolvian lo que les decia, practicando en todo conforme le dictava su voluntad, obrando apasionadamente y manifestando odio con algunos que le reprehendian...³⁹

Açò quedarà confirmat quan s'examinen els llibres de comptes i sembla que aquest procés es realitzà seriosament. El 30 de juny el Jutge ordena a l'escrivà municipal que li presente els llibres esmentats,

³⁶ A.R.V., *Escribanias...*, pp. 84-89, declaració de Bernardo Buxador.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 92, declaració de Juan Gauchia.

³⁹ *Ibidem*, p. 74v, declaració de Josep Eixivi.

junt amb els de les deliberacions capitulars, els dels repartiments i derrames, a més a més de presentar-li un memorial sobre els pòsits d'obres pies, amb explicació de l'origen, règim administratiu, etc. Com tot açò no ho pot fer tot sol nomena un Jutge de Comissió, Jaime Zaragoza, que s'encarregarà d'aquesta tasca.⁴⁰

Els resultats són significatius. L'any 1723 els ingressos del municipi de Cabanes per diferents partides sumen 2.085 lliures i 11 sous, i les despeses justificades "*por bien librados y pagados*" 1.868 lliures, 10 sous i 4 diners, aleshores el Majordom resta deutor al municipi (des de llavors) en 207 lliures i 8 diners.⁴¹ El Jutge de Comissió va trobar més irregularitats: l'any 1724 els Regidors Josep Ribes i Vicent Lamiñana es van fer càrrec d'unes partides del presupost municipal i d'uns ingressos de 611 lliures, de les quals sols se'n gastaren 12 i la resta, 599 lliures, se l'embutxacaren.⁴² L'any següent aquests Regidors enretiraren el Majordom de propis i agafaren personalment el control de l'administració de la hisenda municipal. Aquest any aconseguiren embutxacar-se una suma superior, 604 lliures.⁴³ Per tal d'aconseguir-ho falsificaren els totals de les quanties registrades. L'any 1726 el Majordom Cosme Ribes s'embossà 512 lliures i l'any 1727 Juan Planell 960 lliures.⁴⁴

L'única defensa que tenien els veïns contra aquests abusos la representa la figura municipal del Procurador General que, com podem veure en el darrer quadre dels oficials municipals, és, gairebé tots els anys, la mateixa persona qui ostenta l'ofici de Majordom o Recaptador de Propis i Arbitris. És obvi que l'oligarquia local estava ben organitzada per a controlar la hisenda de Cabanes.

La Majordomia de Propis no era l'única administració econòmica que aconseguí controlar l'Alcalde Major, també l'altra, la Dipositaria de Fruïts, va ser sotmesa als seus interessos com declara Juan Verdoy, dipositari de 1723:

...haviendo sido nombrado depositario de frutos en el relacionado año... y en su seguida entregandome el libro Joseph Mars Alcalde Mayor entonzes de esta villa, para poner en orden mi cobranza, nunca pude practicarlo... pues independientemente del entrego de dicho libro, ha sido el referido Mars, como los entonzes regidores de esta villa, sin intervención mia, no solo pasaron a consignar a diferentes acreedores de esta villa la porción de azeite del arriendo del molino... si que igualmente haviendome, dicho Mars,

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 138v-139, acte judicial fet per N'Ignacio de Sales el 30 de juny de 1728.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 140v-141.

⁴² *Ibidem*, pp. 141v-144.

⁴³ *Ibidem*, pp. 144-147v.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 148-150v.

pedido el libro, prosiguió éste con los regidores la cobranza del trigo... sin que me fuese dable la menor réplica...⁴⁵

A part de les dues administracions econòmiques esmentades, no n'hi havia cap altra derivada de l'administració de justícia com ara una recaptaduria de penes de cambra o de justícia. Segons declaració de Felipe Fornals, escrivà de l'ajuntament, no s'hi havia nomenat cap Recaptador ni hi havia llibres per anotar dites penes.⁴⁶ Aquí l'administració ja era totalment fraudulenta.

Davant aquest desordre econòmic el Jutge de Residència va voler assegurar-se si el municipi tenia alguna mena d'ordinació per la qual es regia la hisenda local. I efectivament hi havia unes ordenances recents fetes pel bisbe de Tortosa el 28 de desembre de 1722.

Segons el primer capítol, el dia que l'Alcalde i els Regidors juraven el seu càrrec havien d'elegir dos Collectors de Peïtes, un Dipositari de Fruïts, un Recaptador de Propis i Arbitris, dos Comptadors i uns Jutges d'Heretats. Atés el capítol dotzé, els Alcaldes Ordinaris i els Regidors estaven obligats a pagar de la seva butxaca el que al final de l'any hagueren deixat de complir els Collectors, Dipositaris i Recaptadors. Pel capítol divuité el primer Alcalde Ordinari tenia l'obligació d'examinar els comptes de totes les administracions esmentades durant un període de trenta dies. I també, segons el capítol catorzé, tots els llibres i papers havien d'arxivar-se, alhora que formaven un inventari d'allò que havien introduït cada any en l'arxiu.⁴⁷

Ací tenim una altra vegada la dialèctica de la normativa a complir i el seu incompliment. Les ordres (per extensió, administració) que fan que un municipi funcione dins d'un govern de l'Antic Règim estan fixades, però aquestes no sempre es tenen en compte. Aquí rep importància el Judici de Residència, perquè és un procés molt vàlid per a esbrinar si el funcionament de l'administració és l'adient.

Altres assumptes que han eixit com a resulta de la perquisició d'aquest Judici de Residència, i que fan referència a l'Alcalde Major, és que li atribueixen la desaparició del pòsit de blat, el denúncien per participar del comerç local, i li reprotxen el viure llicenciosament.

Els declarants atribueixen a les autoritats locals que s'haja perdut l'antic pòsit de blat que es repartia entre els veïns en temps de la sembrada a una renda de barxilla per cafis, així com el "Monte de Piedad" de dotze cafissos de blat que va deixar a la vila Basilio Andreu en el seu darrer testament.⁴⁸

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 165v-167v.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 150-150v.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 151-154.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 84-89, declaració de Bernardo Buxador.

Les querelles de l'arrendador de la taverna Pedro Arzó, alludeixen a l'Alcalde Major com a comerciant local, concretament en l'any 1727 venia vi a la menuda en sa casa. La protesta de l'arrendador de la taverna, principal perjudicat, va tenir com a rèplica les amenaces d'empresonament per part del mateix Alcalde.⁴⁹

També hi ha denúncies contra les autoritats d'haver descuidat la conservació forestal de les muntanyes comunals: no s'han preocupat de plantar arbres, han permès que se'n tallaren sense llicència, no han castigat els incendiàries, etc.⁵⁰

Malgrat tot el que hem referit, sembla ser que la qüestió que més va molestar el Jutge de Residència fou la vida llicenciosa que portava l'Alcalde Major, sense castigar els pecats públics i els amistançaments. Aquest és el motiu pel qual el Jutge decideix fer un ram d'actes judicials de banda de la perquisició secreta, per tal d'aclarir amb més certesa la vida moral de Josep Mars, tot examinant els testimonis que hi podien donar informació, sense esmentar el nom de les dones.⁵¹ Entre les denúncies es trobava la de tenir "*correspondencia ilícita*" amb una dona casada i parenta seva, essent el lloc de trobada la casa de Miguel Bort, i que en l'any 1726 "*solicitó con muchas instancias correspondencia ilícita*" amb una dona casada recentment, la qual es negava als desitjos de l'Alcalde, qui en resposta va empresonar el seu marit i l'acusà de diversos delictes. Josep Mars li va posar la condició que "*si no condescendía a lo que pedía, que era tener correspondencia ilícita, perdería a su marido*". Als pocs dies del tancament va ordenar soltar-lo lliure de tots els càrrecs.⁵²

A conseqüència d'aquests escàndols el Jutge de Residència ordena recloure'l a la presó i embargar tots els seus béns. Posteriorment el traslladen a les presons de Torreblanca, que pareixien més segures, i torna a fer declaració de testimonis per a tenir certesa de les acusacions. Els testimonis tornen a ratificar les afirmacions que feren anteriorment.⁵³

Queda ben palès que aquestes dues parts del Judici de Residència (perquisició secreta i examen de llibres) són eficaces, doncs aconseguïen esbrinar el comportament social, econòmic i judicial dels oficials locals. Un problema a resoldre que planteja la perquisició és la fiabilitat de les declaracions dels testimonis. Per a garantir la millor administració de justícia es presenten a l'acusat tots els càrrecs, tant els

⁴⁹ *Ibidem*, p. 68, declaració de Pedro Simó.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 72v, declaració de Josep Eixivi.

⁵¹ *Ibidem*, p. 266v, acte judicial de 21 de març de 1728 del Jutge de Residència.

⁵² *Ibidem*, pp. 267v-270, declaració de Jaime Campos.

⁵³ *Ibidem*, pp. 267v-320.

resultants de la perquisició com els de l'examen dels llibres, perquè se'n pugua defensar.

C. Els càrrecs

Aquesta és l'última part del Judici de Residència: la presentació dels càrrecs a l'acusat, la seva defensa i la sentència definitiva del Jutge. En el present procés, com ja hem dit abans, sols estan els càrrecs de l'Alcalde Major, que són els següents:

1. No examinar els comptes de la Majordomia de Propis i del Dipositari de Fruïts, en un període de trenta dies, a més a més, d'impedir que els Alcaldes Ordinaris ho executaren per emportar-se a sa casa els referits compters i actes judicials de l'Ajuntament.
2. Haver subornat els oficials municipals perquè les sessions capitulars es resolgueren segons la seva voluntat.
3. Haver maltractat de paraula i obres els veïns que no eren de la seva part.
4. Haver estat parcial en els repartiments tributaris, tot beneficiant a l'oligarquia i carregant amb impostos més elevats les parts contràries.
5. Haver viscut amb escàndol valent-se de l'autoritat que li concedeix el títol d'Alcalde Major.
6. No haver conservat les muntanyes i pastures, ni haver revisat les fites del terme.
7. No haver donat les disposicions pertinents per a recobrar l'antic pòsit de blat.⁵⁴

El Jutge de Residència ordena el trasllat de càrrecs a Josep Mars que es troba a la presó de Torreblanca perquè en un període de tres dies faça la defensa oportuna.

Aquest ho fa mitjançant un procurador, l'escrivà Josep Artola, que presenta una llista de testimonis en la seva defensa. Les persones declarants al seu favor són: Juan Verdoy, Cosme Ribes, Vicente Ciurana, Francisco Moreno, Josep Blas, Jaime Grilla, Jaime Turlo i Josep Ribes. Curiosament gairebé tots han estat oficials municipals i evidentment formarien part del grup addicte a l'Alcalde.⁵⁵

Després d'una llarga defensa en que intenta demostrar que tot és fals, i que eludim narrar ací, el Jutge dicta sentència condemnant-lo a cinquanta lliures de multa, sis mesos de desterrament de la vila, quatre anys de privació d'oficis públics de govern i d'administració de justícia, advertint-lo que porte una vida més honesta.⁵⁶

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 248v-261v.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 328-438.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 509 i ss.

Darrerament figura una relació del cost d'aquesta Residència que entre salaris, etc., sumen cent quaranta-tres lliures, quinze sous i sis diners.⁵⁷

5. CONCLUSIÓ

Queda ben palès que el Judici de Residència és un efectiu control i una inspecció seriosa de l'actuació dels oficials públics locals. A la Monarquia Absoluta l'interessa verificar que per tot arreu del seu Estat les institucions, i en el present cas els Ajuntaments (com a òrgan de govern local i d'administració de justícia), funcionen com el Poder vol. Ací radica un dels aspectes més importants del Judici, esbrinar que el funcionament de l'administració local és l'adient. Aquest procediment el pot posar en marxa tant el Rei als seus territoris patrimonials com els Senyors en els seus. Però el final és el mateix, la comprovació de la submissió a un règim o sistema administratiu que ha generat el Poder.

El que aquest procediment siga vàlid ho demostra la quantitat d'assumptes que examina: administració econòmica del municipi, administració de justícia, vida privada o moralitat dels oficials i qüestions concretes del govern local.

Aquest mecanisme serveix també com a un fre a intents autonòmics municipals ja que els oficials es veuen obligats a complir la legislació reial i senyorial.

Finalment dir que el Judici de Residència té un procediment assenyalat per la legislació (de forma abundant des dels Reis Catòlics), on hi ha unes parts ben diferenciades i que s'han d'estudiar totes en conjunt per assolir fins on arriba l'exigència de responsabilitat als oficials locals.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 510.